

Ideer Kina-litteratur

Hvor går Kina? Stein Tønnesson guider oss gjennom bøkene som forsøker å svare.

Kina bekymrer meg

FSSAY
Stein Tønnesson

Fremtiden vil ikke huske mye av det som skjedde i det første tiåret av vårt århundre. 11. september 2001 og krigen i Irak og Afghanistan blir fotoper. Den store historien blir Kinas fremvekst. Den som sier dette er britten Mark Leonard i boken *What China Thinks* (2008).

I sommer fikk vi bekrefteisen på at Kina hadde passert Japan som verdens nest største økonomi. Veksten fortsatte tvers gjennom finanskrisen, og Kina er blitt motoren i verdens økonomien. Noen sier at dette gjenoppretter en historisk normaltilstand, ettersom Kinas økonomi var størst også før den industrielle revolusjon. Det er misvisende. For en økonomi å være den største i en jordbruksverden avspeiler stort sett folketal. Å ha den nest største økonomien i en tid da de fleste varer og tjenester byttes på et verdensmarked er noe helt annet. I dag produserer nesten alle land for det kinesiske markedet, og det finnes kinesisk-produserte varer i alle verdens butikker. Kina angår oss alle.

Derfor har vi også fått en voksende litteratur om kinesisk økonomi, kultur og politikk. Det meste er selvsagt på kinesisk, men et søk på «China» hos Amazon gir mer enn 125 000 treff. Jeg skal omtale en liten del av den vestlige litteraturen om Kinas vekst og dele inn bøkene etter hva de spør om Kinas fremtid. Noen spør et økonomisk tilbakelag som får kommunistregimet til å falle. Andre mener Kina før eller senere kommer i militær konflikt med USA. Etter andre hevder at Kina vil fortsette sin fredelige vekst. Blant de siste mener noen at Kina gradvis tilpasser seg en liberal verdensorden, mens andre mener det blir resten av verden som må tilpasse seg Kina.

Boken *What China Thinks* utmerker seg ved å berette hva kineserne selv tenker. Ikke Kinas toppledere. Ikke folk flest. Ikke dissidenter. Men universitetslærere, forskere og samfunnsdebattanter med innflytelse på Kommunistpartiets meningsdannelse. Leonard har snakket med om lag 200 eksperter på økonomi og politikk og funnet sterke ideologiske motsetninger. Mellom dem som vil la markedet råde og dem som vil styrke staten for å kunne fjerne ulikhet eller skape et grønt Kina. Mellom dem som går inn for ekspertstyrte og dem som vil eksperimentere med frie valg og ha internt demokrati i Kommunistpartiet.

Motsetningene minner om det gamle venstre-høyre-skillet i Europa. Leonard tror likevel ikke at Kina tilpasser seg en vestlig samfunnsorden. Kina vil fortsette sin fenomenale vekst og prege verden stadig mer på egne, kinesiske premisser.

For å finne en bok som spør et sammenbrudd må vi tilbake til Gordon Changs *The Coming Collapse of China* (2002). Hans spådom er alle-

rede motbevist, fordi han mente kollapsen ville komme snart, som følge av Kinas medlemskap i Verdens handelsorganisasjon fra 2001. Chang trodde faktisk at åpningen av det kinesiske markedet ville føre til storimport av utenlandske varer slik at Kina ville få et stort handelsunderskudd (det gikk i stikk motsatt retning). Videre mente han at korrupsjon, ineffektive statlige bedrifter, insolvente banker, arbeidsløshet, folkelige protestaksjoner, et ukontrollerbart internett, samt inspirasjon fra taiwansk demokrati, ville fordype Kinas krise og tvinge Kommunistpartiet til å gi fra seg makten.

Changs bok er havnet på historiens skraphaug, men fikk en oppfølger i Minxin Peis *China's Trapped Transition* (2006). Pei gir uttrykk for en liberal grunnoppfatning som nå er i ferd med å bli forlatt, nemlig at langsiktig økonomisk vekst kun er mulig hvis markedøkonomi kombineres med et uavhengig rettsvesen, frie medier og demokratiske valg. Ifølge Pei har mangelen på politiske reformer gjort at Kinas overgang fra kommando- til markedøkonomi er stanset opp. Hvis det ikke kommer liberale reformer, vil Kina stagnere og Kommunistpartiet miste kontrollen.

Selv for en som gjerne vil tro at Pei har rett, er boken lite overbevisende. Den svekker sitt budskap ved å hevde det uten motforestillinger.

Heldigvis finnes det også en god bok om Kinas sårbarhet. Det er Susan Shirks *China: Fragile Superpower* (2007). Shirks tese er at det ikke er Kinas ytre styrke, men indre sårbarhet som utgjør den største faren for resten av verden. Jo mer Kina vokser, jo mer usikre kjemper lederne seg. De er avhengige av å delta i globaliseringen samtidig som de frykter den. De oppmuntrer ungdommelig nasjonalisme, men er redde for at den skal vende seg mot dem selv. De gjør alt for å unngå en økonomisk nedtur fordi de er redde for å miste sin legitimitet. Selv om de siste lederskiftene har gått smertefritt, er det alltid risiko for arvefølgestrid.

Shirk gjengir de vanlige data om Kinas fenomenale vekst, men konsentrerer seg om problemene som har fulgt i vekstens kjølvann: ulikhet, korrupsjon, avhengighet av utenrikshandel, for lite satsing på utdannelse og helse. Befolkningens aldring vil uvegerlig redusere den økonomiske veksten fra omkring 2025. Det er noe av grunnen, hevder hun, til at lederne satser så desperat på å holde veksten gående mens det ennå er mulig. Mest utførlig analyserer Shirk den nye kinesiske nasjonalismen.

Om den finnes også to andre gode bøker. Peter Hays Gries' *China's New Nationalism* (2004) og den særdeles anbefalelsesverdige Christopher R. Hughes' *Chinese Nationalism in the Global Era* (2006). Selv om Shirk ikke, slik som Chang og Pei, spør noe sammenbrudd, står det klart at det er det hun frykter. Hun tror ikke det vil komme noen konflikt mellom Kina og USA. «Å unngå internasjonale konflikter som kan få Kina til å spore av hjemme har vært den kinesiske utenrikspolittikkens ledestjerne,» sier hun.

På dette punkt brøt Shirk med et helt kobbel av amerikanske bøker med tittel av typen *The Coming War with China*. De tillegger kineserne aggressive hensikter som de avleder av Kinas udemokratiske system.

En mer interessant tese om et kommende oppgjør mellom Kina og USA finnes i John Mearsheimers teorbok *The Tragedy of Great Power Politics* (2000). Den tar sitt utgangspunkt i at stater alltid må ivareta sine maktpolitiske interesser. Krig kan unngås enten ved maktbalanse eller ved at én stat er hegemonisk, men når en balanse eller et hegemoni trues ved at en ny makt vokser seg sterk, fører det uvegerlig til konflikt, uavhengig av om den nye stormakten har aggressive hensikter eller ikke. Hvis Kina blir hegemonimakt i Øst-Asia og nærmer seg USAs maktnivå globalt, vil det komme et oppgjør.

Mearsheimer mener nødvendigvis ikke at det er den oppstigende makt som tar initiativet. Snarere blir det den som er truet, altså USA. Men siden boken hans kom ut, har han i likhet med Shirk sett på befolkningsstatistikk. Den har gitt ham trøst. Hvis Kinas økonomiske vekst bremses opp rundt 2025, når ungdomskullene blir mindre, vil Kina kanskje aldri bli så mektig at USA må gå til aksjon. Forutsatt at USA også vokser. Da Mearsheimers bok kom i kinesisk oversettelse, ble den raskt populær. Han bekreftet det mange kinesere trodde om amerikanerne: Det liberale snakket er munnsvær, det som teller når alt kommer til alt, er ren makt.

Mearsheimer er det statsviterne kaller «realist». En annen pregnant, ikke fullt så outrert realist er Robert S. Ross. En serie av hans artikler er samlet i boken *China's Security Policy* (2009). Ross beskriver en balanse i det vestlige Stillehavet mellom fastlandsmakten Kina, som domi-

nerer kontinentet, og marinemakten USA, som har alliert seg med statene i den maritime randsonen rundt Kina: Japan, Sør-Korea, Taiwan, Filippinene, Singapore – kanskje snart også det kommunistiske Vietnam. Denne maktbalansen har sikret fred i Øst-Asia de siste 30 årene.

Det som kan true freden, hevder Ross, er om Kina bygger hangarskip. Hangarskipslåten er grunnlaget for USAs makt på havet. Kina kan ikke og må ikke utfordre USA der. Ethvert forsøk vil mislykkes og er derfor irrasjonelt. Ross ser tendenser til at Kina prøver seg likevel og mener det må skyldes nasjonalisme.

Den litteraturen jeg har omtalt så langt, er ikke typisk i dag. Det vanlige nå er å anta at Kinas vekst fortsetter, uten verken kollaps eller konflikt, slik at Kina kommer til å dominere verden. Noen har hevdet at veksten kan foregå på vestlige premisser, at Kina gradvis tilpasser seg en liberal verdensorden, respekterer internasjonale lover og blir en «responsible stakeholder».

Den fremste av disse optimistene er G. John Ikenberry, som bidro med et kapittel i boken *China's Ascent* (2008). Det voksende Kina kan ikke sammenlignes med tidligere nye stormakter fordi USA har skapt en annerledes internasjonal orden, dypere og mer integrerende. Dessuten har atomvåpnene gjort militær konfrontasjon mellom stormakter mindre sannsynlig – ja til og med utenkelig.

For Kinas tilpasning spiller det en stor rolle at landets utenrikshandel er så stor. Kina har gjort seg avhengig av vestlige markeder og har i stor utstrekning plassert sine tilgodehavender i amerikanske obligasjoner. Noen optimister tror for øvrig at når den kinesiske middelklassen blir stor nok, vil den kreve demokrati. Kina er på vei. Man må smøre seg med tålmodighet.

James Mann var den første som sa at dette er blåøyd. Kinas vekst styrker snarere enn svekker landets autoritære politiske system. I Manns pamflett *The China Fantasy* (2007) hevder han at når amerikanerne oppdager hvordan deres ledere hadde lurt dem til å tro at Kina var på vei mot demokrati, vil det skape en voldsom reaksjon. Folket vil bli sjokkert over Kinas undertrykkelse av menneskerettighetene. Senere har andre fulgt i Manns fotspor. «The Beijing Consensus» er blitt en motpol til «The Washington Consensus» som uttrykk for Kinas utviklingsmodell. Noen av dem som spår fortsatt vekst, er positivt innstilt til modellen, mens andre maner til motstand.

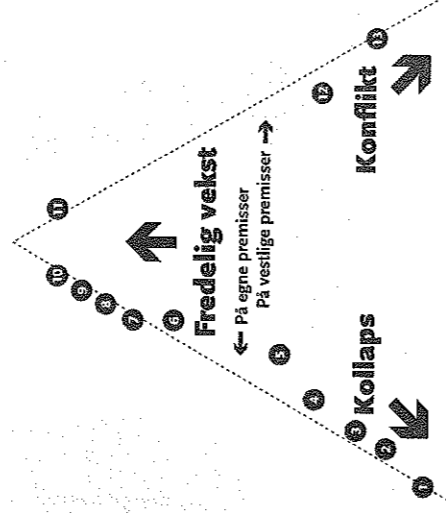
De to mest positive er David Kang og Catherine Coulomb. I *China Rising* (2007) hevder Kang at Kina fører en ikke-ekspansjonistisk utenrikspolitikk som ikke kan forstås ut fra tradisjonell maktbalanse-tenkning. Alle Kinas nabostater – bortsett fra Taiwan – vet at Kina søker stabilitet, ikke ekspansjon, og derfor kjenner de heller ikke noe behov for å balansere mot Kinas økende makt. Det de frykter, er ikke et sterkt, men et svakt Kina. Når Kina er sterkt, er Øst-Asia fredelig. Når Kina er svakt, får naboeene også lide. Under forutsetning av at naboeene respekterer Kinas sentrale posisjon i et regionalt hierarki vil Kina alltid behandle dem med velvilje.

Når amerikanerne forsøker seg med maktbalanse-politikk, er det fordi de ikke forstår at Kinas verden har en annen politisk kultur. Coloumb's lærde og velskrevne *China, le nouveau centre du monde?* (Kina, verdens nye sentrum?) går enda lenger i å identifisere seg med kinesisk kultur. Kina ønsker ikke å lede verden, sier hun, men vil gjenfinne sin plass i verdens og

Fremtiden: Kinesiske skolebarn sverger troskap til hjemlandet under en morgensamling i provinsen Hefei i september i år. Det er 30 år siden etbarnspolitikken ble innført. Det vil si at mange unge par vil være alene om ansvaret for fire eldre.

FOTO: SCANPIX

Bøkene i essayet plassert etter perspektiv og retning:

- Chang, Gordon G. *The Coming Collapse of China* (London: Arrow 2002).
  - Pei, Minxin. *China's Trapped Transition. The Limits of Developmental Autocracy* (Cambridge, MA: Harvard University Press 2006).
  - Shirk, Susan L. *China, Fragile Superpower. How China's Internal Politics Could Derail Its Peaceful Rise* (Oxford: Oxford University Press 2007).
  - Domenach, Jean-Luc. *La Chine m'inquiète* (Paris: Perrin 2009).
  - Ljunggren, Börje. *Kina – vår tids drama* (Stockholm: Hjalmarson & Högberg 2009).
  - Leonard, Mark. *What Does China Think?* (London: Fourth Estate 2008).
  - Halper, Stefan. *The Beijing Consensus: How China's Authoritarian Model Will Dominate the Twenty-First Century* (New York, NY: Basic Books 2010).
  - Jacques, Martin. *When China Rules the World. The Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World* (London: Allen Lane 2009).
  - Mann, James. *The China Fantasy. How Our Leaders Explain Away Chinese Repression* (New York, NY: Viking Penguin 2007).
  - Kang, David. *China Rising. Peace, Power, and Order in East Asia* (New York, NY: Columbia University Press 2007).
  - Ikenberry, G. John. «The Rise of China: Power, Institutions, and the Western Order», i Robert S. Ross & Zhu Feng. *China's Ascent. Power, Security, and the Future of International Politics* (Ithaca, NY: Cornell University Press 2008), s. 89–114.
  - Ross, Robert S. *Chinese Security Policy. Structure, Power and Politics* (London: Routledge 2009).
  - Mearsheimer, John. *The Tragedy of Great Power Politics* (New York, NY: W.W. Norton 2001).
- Uplasserte:**
Coulomb, Cathérine. *China. Le nouveau centre du monde?* (Paris: l'Aube 2007).
Fravel, M. Taylor. *Strong Borders, Secure Nation. Cooperation and Conflict in China's Territorial Disputes* (Princeton, NJ: Princeton University Press 2008).
Gries, Peter Hays. *China's New Nationalism* (Berkeley, CA: University of California Press 2004).
Hughes, Christopher R. *Chinese Nationalism in the Global Era* (London: Routledge 2006).
McGregor, Richard. *The Party. The Secret World of China's Communist Rulers* (New York, NY: HarperCollins 2010).
Shambaugh, David L. *China's Communist Party: Atrophy and Adaptation* (Berkeley, CA: University of California Press 2008).

Kina angår oss alle.

